

Counseling Psychology and Social Justice Advocacy¹

Nanchatsan Sakunpong²

Received: September 15, 2017

Accepted: November 7, 2017

Abstract

Counseling psychology and social justice is the fifth force of advancement in counseling that expands to the social context. This academic paper aims to demonstrate the theoretical evolution of counseling from the first force to the fifth force, illustrate theories used to work with clients to fulfill the social justice part including feminist therapy and narrative therapy. Furthermore, this paper presents the work process for social justice counselor in micro, meso and macro level as well as some research examples showing how to apply social justice knowledge into research for raising more awareness of inequities, treating clients and training social justice counselor. The critiques of social justice counseling are in the last part. This academic paper would benefit people working with clients to add more social interventions and create guideline for researchers to contribute more social justice research in the future.

Keywords: counseling, psychology, social justice

¹ Academic Article.

² Lecturer, Applied psychology program, Graduate school of Srinakharinwirot University.
E-mail: nanchatsans@gmail.com

จิตวิทยาการปรึกษากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม¹

นันท์ชัตสันท์ สกุลงพงศ์²

บทคัดย่อ

จิตวิทยาการปรึกษากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนับได้ว่า เป็นคลื่นลูกที่ห้าของการพัฒนาด้านจิตวิทยาการปรึกษาที่ขยายขอบเขตการทำงานไปยังบริบททางสังคมมากขึ้น บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงวิวัฒนาการของการพัฒนาด้านแนวคิดทฤษฎีจิตวิทยาการปรึกษาจากคลื่นลูกที่หนึ่งมายังคลื่นลูกที่ห้า นำเสนอตัวอย่างทฤษฎีด้านจิตวิทยาการปรึกษาที่ใช้ในการทำงานกับผู้รับบริการเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ได้แก่ ทฤษฎีการบำบัดแบบสตรีนิยมและการบำบัดโดยใช้เรื่องเล่า กระบวนการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมทั้งในระดับบุคคล กลุ่มและเชิงระบบ ตัวอย่างการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ได้แก่ การวิจัยเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม การบำบัดเยียวยาและฝึกอบรมนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม รวมทั้งการวิพากษ์ที่สำคัญต่อแนวคิดนี้ในส่วนท้าย ประโยชน์ของบทความวิชาการนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานกับผู้รับบริการทางจิตวิทยาโดยเพิ่มการช่วยเหลือในระดับสังคมและเป็นแนวทางในการทำวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ได้

คำสำคัญ: จิตวิทยา การปรึกษา ความเป็นธรรม

¹ บทความวิชาการ

² อาจารย์ประจำหลักสูตรจิตวิทยาประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

E-mail: nanchatsans@gmail.com

บทนำ

สมาคมจิตวิทยาอเมริกัน (American Psychological Association: APA) ได้ให้ความหมายของจิตวิทยาการศึกษาว่าเป็นสาขาจิตวิทยาเฉพาะทางที่ส่งเสริมความสามารถ (Function) ตลอดช่วงชีวิตของบุคคลรวมทั้งระหว่างบุคคลโดยมีจุดเน้นที่ปัญหาด้านอารมณ์ สังคม อาชีพ การศึกษา สุขภาพ พัฒนาการและด้านองค์การผ่านการบูรณาการความรู้ทางทฤษฎี การวิจัยและการปฏิบัติ ใส่ใจกับประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multicultural Issues) ศาสตร์ด้านจิตวิทยาการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาวะของบุคคล คลี่คลายความเจ็บปวดทางจิตใจและเอื้ออำนวยให้สามารถก้าวผ่านช่วงเวลาวิกฤติในชีวิต ครอบครัวทั้งพฤติกรรมที่ปกติและผิดปกติ ให้บุคคลสามารถทำหน้าที่ในมิติต่าง ๆ ของชีวิตได้อย่างดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ (Fabio, 2013) ซึ่งจากความหมายของสมาคมจิตวิทยาอเมริกันที่ให้นิยามนั้น จะเห็นได้ว่า งานของนักจิตวิทยาการศึกษาได้มีขอบเขตการทำงานที่มากกว่าการเยียวยาปัญหาของมิติภายในตัวบุคคล แต่ได้ขยายขอบเขตไปยังมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน องค์การรวมทั้งใส่ใจกับประเด็นด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการปรับตัวของมนุษย์ร่วมด้วย ทั้งนี้จากในอดีต กระบวนทัศน์ด้านจิตวิทยาการศึกษาที่พัฒนาการมาโดยตลอดถึง 5 คลื่น (Five Forces) ด้วยกัน (Chung & Bemark, 2012; Ratts, 2009) เริ่มจากคลื่นลูกที่หนึ่งที่การทำงานอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ซึ่งเชื่อในประสบการณ์จากอดีต ปมขัดแย้งทางจิตใจว่าส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ มาถึงคลื่นลูกที่สอง ทฤษฎีกลุ่มการรู้คิดและพฤติกรรม (Cognitive Behavioral Model) ที่อธิบายสาเหตุของปัญหาการปรับตัวว่ามาจากกระบวนการคิดที่ไม่สมเหตุสมผล ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และการถูกวางเงื่อนไขจากสิ่งเร้าภายนอกที่ส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรม คลื่นลูกที่สามได้นำไปสู่การสร้างผลงานวิจัยจำนวนมากเพื่อทดสอบประสิทธิภาพของโปรแกรมการบำบัดทางจิตใจและกระตุ้นให้นักจิตวิทยาการศึกษาทำงานบนพื้นฐานของหลักฐานการวิจัยเชิงประจักษ์ (Evidence-Based Practices) มากขึ้น (Ratts & Pedersen, 2014) อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่ากระบวนทัศน์สองกระบวนทัศน์แรก ค่อนข้างให้อำนาจกับนักจิตวิทยาในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในการค้นหาปัญหารวมถึงวางแผนการบำบัดรักษาทางจิตใจและพฤติกรรม เป็นสถานภาพที่อยู่เหนือกว่าผู้รับบริการ แต่ในเวลาต่อมา คลื่นลูกที่สาม ทฤษฎีกลุ่มอัตถิภาวนิยม (humanistic-Existential) นั้น กลับให้ความใส่ใจกับความเท่าเทียมกันระหว่างสัมพันธ์ทางจิตวิทยาและ ผู้รับบริการ นักทฤษฎีกลุ่มนี้ นำโดยคาร์ล โรเจอร์เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการเติบโตองงามด้วยตัวของตัวเองอยู่แล้ว บทบาทของนักจิตวิทยาเป็นเพียงผู้ให้ความรัก การยอมรับ และสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกแก่ผู้รับบริการก็เพียงพอในการช่วยให้ผู้รับบริการก้าวผ่านความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเองได้ ทั้งสามกระบวนทัศน์นั้นให้การอธิบายถึงเงื่อนไขและวิธีการในการช่วยเหลือบุคคลโดยพุ่งเป้าไปที่คุณลักษณะภายในตัวบุคคลเป็นหลัก (Intrapsychic Perspective) แต่ยังคงละเลยถึงบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการก่อรูปบุคลิกภาพของมนุษย์อันได้แก่ วัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่กระบวนทัศน์คลื่นลูกที่สี่ คือ การศึกษาพหุวัฒนธรรม ซึ่งตอบสนองต่อสังคมของโลกที่เต็มไปด้วยบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งเชื้อชาติ สัญชาติ เพศวิถี อายุ และบริบททางสังคมอื่น ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้น นักจิตวิทยาการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม มีความใส่ใจถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมว่ามีส่วนในการก่อรูปบุคลิกภาพของบุคคล รวมทั้งประยุกต์ทฤษฎีการศึกษา

ซึ่งส่วนใหญ่ถูกคิดค้นโดยชาวตะวันตก ผิวดำและเป็นชนชั้นกลางในการช่วยเหลือผู้รับบริการที่มีบริบททางวัฒนธรรมแตกต่างจากสังคมผู้คิดทฤษฎีต้นกำเนิด เพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานในผู้รับบริการที่มีความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น แม้ว่ากระบวนการทัศนคติที่เปลี่ยนไปจะใส่ใจกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ แต่งานของนักจิตวิทยาการปรึกษายังถูกวิพากษ์ว่าเป็นการทำงานในห้องสี่เหลี่ยม ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือทำงานในเชิงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Action) เพื่อให้เกิดเป็นสังคมที่เกื้อกูลต่อผู้รับบริการภายหลังออกจากห้องบำบัด นอกจากนี้งานวิจัยและตำราด้านการปรึกษาพหุวัฒนธรรมยังถูกวิพากษ์ว่าให้ความสำคัญเฉพาะการช่วยเหลือผู้รับบริการที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติหรือสัญชาติเป็นส่วนใหญ่ และค่อนข้างขาดงานวิจัยที่สนับสนุนอย่างเพียงพอถึงการช่วยเหลือผู้รับบริการที่มีความแตกต่างทางสังคมในประเด็นอื่น ๆ เช่น เพศภาวะ ความพิการ เศรษฐฐานะทางสังคม เป็นต้น (Pope-Davis, Ligiero, Liang, & Codrington, 2001; Ratts, 2009) จึงเป็นที่มาของการเกิดคลื่นลูกที่ห้า จิตวิทยาการปรึกษากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ความเป็นธรรมทางสังคมในมุมมองของนักจิตวิทยาการปรึกษานั้นไม่ได้หมายความว่าเฉพาะถึงด้านกฎหมาย แต่เป็นการสร้างความเป็นธรรมทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนหรือแม้กระทั่งระดับนานาชาติ ซึ่งความจำเป็นของการสร้างความเป็นธรรมนี้เกิดจากการเลือกปฏิบัติหรือความไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มที่เกิดจากความต่างของเชื้อชาติ สัญชาติ เศรษฐฐานะ เพศภาวะ ศาสนา ความพิการซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลได้ (Bell, 1997; Chung & Bemark, 2012) การทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนอกจากจะทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการทางด้านจิตใจแล้ว ยังให้ความสำคัญมากขึ้นกับการทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมที่กดทับบุคคลให้กลายเป็นชายขอบ ขาดโอกาสในการเข้าถึงสิทธิหรือสวัสดิการทางสังคมรวมทั้งการถูกเลือกปฏิบัติที่นำไปสู่ปัญหาทางจิตใจและการปรับตัวของเพื่อนมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม โดยสมาคมนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Counselors for Social Justice) ว่าเป็นการทำงานด้านการปรึกษาที่หลากหลายบทบาท (Multifaceted) เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของมนุษย์ให้สามารถก้าวผ่านความท้าทายในชีวิตของเอกัตบุคคลด้วยการเสริมพลัง (Empowerment) และเสริมสร้างความเป็นธรรมแก่สังคมร่วมด้วยเนื่องด้วยนักจิตวิทยาการปรึกษาตระหนักดีว่าปัญหาด้านระบบสังคมมีผลต่อผู้รับบริการ ผ่านหลักการ 4 ประการ คือ ความเท่าเทียมกัน (Equity) การเข้าถึงบริการ (Access) การมีส่วนร่วม (Participation) และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของเพื่อนมนุษย์ (Harmony) (Counselor for Social Justice, n.d.)

จิตวิทยาการปรึกษากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนับได้ว่าเป็นความก้าวหน้าด้านจิตวิทยาการปรึกษาล่าสุดที่ได้รับการใส่ใจและให้ความสำคัญจากนักจิตวิทยาการปรึกษามากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาซึ่งเริ่มมีงานวิจัยในสาขานี้มากขึ้น เกิดหนังสือ ตำรา การรวมกลุ่มก่อตั้งสาขานักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างเป็นธรรมทางสังคมในหน่วยงานสมาคมจิตวิทยาอเมริกันเพื่อพัฒนาสมรรถนะการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Ratts, Singh, Nassar-McMillan, Butler, & McCullough, 2016) มีการเผยแพร่องค์ความรู้ในสาขานี้ในวารสารด้านจิตวิทยาการปรึกษามากมาย ซึ่งในบทความวิชาการนี้จะได้อธิบายถึงแนวคิดเบื้องต้น รูปแบบการทำงาน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็น

ธรรมทางสังคม โดยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในการนำไปใช้ค้นคว้าเพิ่มเติม หรือทำวิจัยต่อยอดโดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังพบได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในมุมมองของนักจิตวิทยา ยังพบได้ค่อนข้างน้อยมาก

คลื่นลูกที่ห้าของจิตวิทยาการศึกษา: การสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

กระบวนการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในนักจิตวิทยาการศึกษานั้นมีผู้นำทางความคิดหลายคน (Ratts, 2009) ทั้งนี้ผู้นำทางความคิดเหล่านั้นมีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของพฤติกรรมมนุษย์ว่า ปัญหาในผู้รับบริการทางจิตวิทยามีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมการเมือง ปัญหานั้นสะท้อนถึงกระบวนการปรับตัวของบุคคลที่เกิดจากการกดขี่ทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นพยาธิสภาพทางจิตใจ นักจิตวิทยาคลุ่มนี้เชื่อว่า ประเด็นการกดขี่นั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริงและส่งผลกระทบต่อคนทุกคน การกดขี่นำไปสู่ปัญหาทางจิตใจ และคนทุกคนต่างก็ตกเป็นเหยื่อของการถูกกดขี่และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่ได้รับสิทธิประโยชน์จากสังคม (Privilege) เป้าหมายของกระบวนการบำบัดคือการเอื้อให้ผู้รับบริการเกิดการตระหนักรู้ถึงประเด็นการกดขี่ทางสังคม เชื่อมโยงปัญหาของผู้รับบริการเข้ากับบริบททางสังคม เน้นการเยียวยาทางจิตใจไปพร้อม ๆ กับการสนับสนุนให้มีการกระทำทางสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบริบทแวดล้อม นักจิตวิทยาการศึกษาที่สร้างความเป็นธรรมทางสังคมไม่เพียงแต่จะหยิบยกทฤษฎีการบำบัดในกลุ่มจิตพลวัต การรู้คิดและพฤติกรรม อัตถิ-มนุษยนิยมในการทำงานแล้ว ยังได้ใช้ทฤษฎีการบำบัดในกลุ่มอื่นที่มองถึงบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ ทฤษฎีการบำบัดแบบสตรีนิยม (Feminist Therapy) และทฤษฎีการบำบัดแบบเรื่องเล่า (Narrative Therapy) เป็นต้น มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการทำงานเพื่อเยียวยาปัญหาทางจิตใจและบริบทสังคมแวดล้อมให้กับผู้รับบริการที่ตนทำงานด้วย โดยจุดเด่นของทฤษฎีการบำบัดแบบสตรีนิยมและทฤษฎีการบำบัดแบบเรื่องเล่านี้จะวิพากษ์ถึงทฤษฎีของจิตวิทยาการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มองปัญหาด้านจิตใจอารมณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ว่าเกิดจากปัจจัยภายในตัวบุคคลเท่านั้น และค่อนข้างละเลยประเด็นการกดขี่ทางสังคมที่ส่งผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นเป้าหมายหนึ่งของสองทฤษฎีนี้คือการสร้างพลัง (Empowerment) ให้กับผู้รับบริการเพื่อที่จะปลดปล่อยตนเองและต่อสู้จากอำนาจทางสังคมที่กดขี่หรือเบียดขับให้บุคคลกลายเป็นคนชายขอบ ซึ่งจะอธิบายแยกแต่ละกลุ่มทฤษฎีดังต่อไปนี้

ทฤษฎีสตรีนิยมบำบัดกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

นักจิตวิทยาการศึกษาแนวสตรีนิยมเชื่อว่าพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของมนุษย์ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยเฉพาะเรื่องเพศที่แทรกซึมอยู่ในพฤติกรรมของมนุษย์แทบทุกอย่าง นักจิตวิทยาแนวสตรีนิยมตั้งคำถามถึงแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาส่วนมากเกิดจากผู้ชายเป็นผู้ก่อตั้งทฤษฎี และนำแนวคิดของผู้ชายไปใช้ในการอธิบายพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของผู้หญิงและเพศทางเลือกอื่น ๆ โดยมีสมมติฐานว่าผู้หญิงหรือเพศทางเลือกอื่น ๆ ก็คงจะมีวิธีจัดการกับปัญหาหรือพฤติกรรมเหมือนกับผู้ชาย และละเลยความแตกต่างด้านวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่แตกต่างโดยเฉพาะบุคคลที่มีเพศสรีระและเพศวิถีแตกต่าง

จากเพศกระแสหลัก คือ เพศชาย (Sharf, 2012) นักจิตวิทยาสตรีนิยมเชื่อว่าวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ได้ครอบงำสังคมและผลักดันให้เพศหญิงและเพศอื่น ๆ กลายเป็นชายขอบทางสังคม ผู้หญิงจะต้องแสดงพฤติกรรมแบบผู้ชายคือเป็นผู้มีเหตุผล เป็นตัวของตัวเอง ให้ความสำคัญกับความก้าวหน้ารุ่งเรืองในชีวิตมากกว่าสัมพันธภาพระหว่างบุคคลถึงจะได้รับการยอมรับและมีที่ยืน ด้วยวิธีคิดดังกล่าวได้ผลักดันเอามิติของผู้หญิงที่ได้รับการขัดเกลา มาให้เป็นผู้ที่มีความใส่ใจกับผู้อื่น อ่อนโยนกลายเป็นพฤติกรรมชายขอบและถูกมองว่าเป็นความอ่อนแอ นักจิตวิทยาสตรีนิยมจะดึงเอาคุณลักษณะเฉพาะของผู้หญิงให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เสริมสร้างความภูมิใจในตนเองให้กับผู้หญิง เน้นการสร้างพลัง (Empowerment) ให้ผู้หญิงสามารถลุกขึ้นยืนเพื่อเรียกร้องสิทธิ์ของตน ต่อสู้กับการถูกกดขี่ กล้าที่จะแสดงออกถึงความต้องการของตนและเน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผ่านสัมพันธภาพที่เท่าเทียมกันระหว่างนักจิตวิทยาและผู้รับบริการ (ซึ่งอาจจะเป็นผู้หญิง ผู้ชาย หรือเพศทางเลือกอื่น ๆ) เน้นส่งเสริมทรัพยากรทางบวกของผู้หญิงเพื่อนำไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงตนเอง เชิญชวนให้เกิดจากตระหนักถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของตนเอง วิเคราะห์บทบาททางเพศและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กดขี่ตน ปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความเท่าเทียมกัน (Brown, 2010; Corey, 2012; Enns, 2004) นักจิตวิทยาแนวสตรีนิยมสามารถหยิบยืมเอาเทคนิคการบำบัดจากทฤษฎีอื่น ๆ มาใช้เพื่อให้ผู้รับบริการเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ทักษะการฝึกการกล้าแสดงออกจากทฤษฎีการบำบัดแบบรู้คิดพฤติกรรม กรใช้เก้าอี้ที่ว่างเปล่า (Empty Chair) จากการบำบัดแบบเกสตัลท์ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการบำบัดแนวสตรีนิยม คือ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนและสังคม ตระหนักและใช้อำนาจภายในเพื่อปลดปล่อยตนเองจากการขัดเกลาทางสังคมเรื่องเพศ อย่างไรก็ตามพบว่า งานวิจัยที่สนับสนุนถึงประสิทธิภาพของการบำบัดแบบสตรีนิยมโดยตรงนั้นยังพบได้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากงานวิจัยส่วนใหญ่จะผสมผสานเทคนิคการบำบัดแบบสตรีนิยมเข้ากับการบำบัดตามทฤษฎีอื่นเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการบำบัดให้มากขึ้นครอบคลุมถึงบริบททางสังคม ทั้งนี้ พบตัวอย่างงานวิจัยผลการปรึกษาหรือบำบัดที่ใช้ทฤษฎีการบำบัดแบบสตรีนิยมแบบทฤษฎีเดียวได้ เช่น การศึกษาประสิทธิภาพของกลุ่มบำบัดแบบสตรีนิยมในการช่วยเหลือผู้หญิงจำนวน 60 คนที่ถูกทารุณกรรมทางกายจากคู่ครอง (Rinfret-Raynor & Cantin, 1997) พบว่าผู้หญิงที่ได้รับการบำบัดนั้นสามารถเข้าถึงทรัพยากรทางสังคม ได้แก่ การใช้เครือข่ายทางสังคมและการขอรับการช่วยเหลือจากองค์กรในการลดปัญหาการถูกทารุณกรรมในครอบครัวได้มากขึ้น และการศึกษาผลการปรึกษาทางจิตวิทยาแบบกลุ่มโดยใช้แนวคิดสตรีนิยมซึ่งสามารถใช้เพื่อเพิ่มความหวังในชีวิตกับผู้รับบริการทางเพศหญิงในเขตเมืองพัทยาได้ (วัชรวิ ทองอ่อน, 2547) ซึ่งแม้ว่างานวิจัยที่สนับสนุนถึงประสิทธิภาพในการบำบัดโดยใช้แนวคิดด้านสตรีนิยมจะพบได้ไม่มากนัก แต่แนวคิดนี้ก็ยังมีประโยชน์กับนักจิตวิทยาการปรึกษาในการเป็นกรอบในการวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้รับบริการที่ถูกกดทับจากสังคมโดยเฉพาะจากเรื่องเพศภาวะและนำเทคนิคการบำบัดไปผสมผสานเข้ากับทฤษฎีการบำบัดอื่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้รับบริการที่เป็นบุคคลชายขอบจากประเด็นเพศภาวะได้

ทฤษฎีการบำบัดแบบเรื่องเล่ากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

ทฤษฎีการบำบัดแบบเรื่องเล่าเชื่อว่าบุคคลเป็นผู้สร้างความจริงของตนเอง ความจริงที่ไม่มีอยู่จริงแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้าง (Construct) จากบุคคลและสังคม ทฤษฎีการบำบัดแบบเรื่องเล่ายืนอยู่บนพื้นฐานของกระบวนทัศน์แบบหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) หรือหลังโครงสร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งเชื่อในความหลากหลายของอัตลักษณ์บุคคล วัฒนธรรมและภาษาซึ่งนำไปสู่การสร้างความหมายของบุคคล (Morningstar, 2010) นักจิตบำบัดแบบเล่าเรื่องจะรับฟังปัญหาของผู้รับบริการและใช้คำถามเพื่อเอื้อให้ผู้รับบริการได้เผยถึงวาทกรรมเชิงอำนาจจากสังคมที่กดทับผู้รับบริการจนนำไปสู่การเกิดปัญหาทางจิตใจ วาทกรรมเชิงอำนาจที่กดทับบุคคลไว้ว่าจะมาในรูปแบบของภาษา การเมือง สถาบันทางสังคม เช่น โรงเรียน ครอบครัว สถาบันศาสนาหรือสื่อมวลชน ตัวอย่างการกดทับที่พบได้บ่อยได้ การกดทับจากเชื้อชาติ สัญชาติ เพศ วิถี เป็นต้น เป้าหมายของการบำบัดแบบเรื่องเล่าก็เพื่อการรื้อถอนวาทกรรมเหล่านี้และเอื้อให้ผู้รับบริการมองเห็นความจริงที่มีความหลากหลายและเอื้อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Manhoney & Daniel, 2006) การบำบัดแบบเล่าเรื่องตั้งคำถามถึงทฤษฎีการศึกษา/บำบัดดั้งเดิมที่ทำให้บุคคลพยายาม “ปรับตัว” ให้เข้ากับปัญหาที่เป็นอยู่และปล่อยให้อำนาจที่กดขี่ยังคงมีต่อไป นักบำบัดแบบเล่าเรื่องจะเอื้อให้บุคคลได้เล่าเรื่องราวของตนเองซึ่งมักจะเต็มไปด้วยประเด็นของการถูกกดขี่จากวาทกรรมชายเป็นใหญ่ ความยากจนหรือการเหยียดเชื้อชาติ ใช้แนวคิดการมองปัญหาว่าอยู่นอกตัว (Externalizing the Problem) คือปรับเปลี่ยนมุมมองว่าบุคคลไม่ใช่ปัญหา แต่ปัญหามันก็คือปัญหาของมันเอง (White, 1989) เพื่อให้บุคคลลดความรู้สึกผิด อับอายลง มองเห็นความหวังในการอยู่กับปัญหามากขึ้น และเอื้อให้บุคคลสร้างเรื่องราว ประสบการณ์ของตนเองใหม่ (Re-Authoring) โดยอาจจะใช้ภาษาใหม่เพื่อสร้างความหมายใหม่ที่มีต่อปัญหาทั้งปัญหาด้านความคิด อารมณ์หรือพฤติกรรม ร่วมกับค้นหาทางออกใหม่ ๆ ต่อปัญหา สร้างมุมมองต่อปัญหาใหม่ด้วยการค้นหาถึงช่วงเวลาที่คุณสามารถจัดการกับปัญหาได้ด้วยตนเองหรือเป็นช่วงเวลาที่ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นปัญหาอันถาวรจนเกินไป ผู้รับบริการใช้วิธีการอย่างไร เมื่อผู้รับบริการค้นพบทางออกที่ตนเองเคยใช้ในการอยู่กับปัญหามาแล้ว ก็จะสามารถสร้างเรื่องราวใหม่ที่มีต่อปัญหาได้ (Corey, 2012) ตัวอย่างงานวิจัยที่ประยุกต์ใช้การบำบัดแบบเรื่องเล่าในการช่วยเหลือบุคคลชายขอบ ได้แก่ การศึกษาการใช้เรื่องเล่าเพื่อช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ถูกวินิจฉัยว่ามีความบกพร่องทางการเรียนรู้ (Lambie & Milsom, 2010) พบการวิจัยแบบรายกรณีพบว่า การใช้เรื่องเล่าช่วยให้นักเรียนไม่ได้มองว่าการเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้เป็นปัญหาสำหรับตนเองต่อไปรวมทั้งสามารถเข้าถึงทรัพยากรทางบวกต่าง ๆ ที่มีในตนเองได้มากขึ้น นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยที่พบว่าการใช้วิธีการวิจัยแบบเรื่องเล่าที่เชื่อในความหลากหลายของบุคคลและอำนาจที่กดทับบุคคลในสังคมนั้นยังเป็นประโยชน์ต่อนักจิตวิทยาในการวางแผนการปรึกษาทางจิตวิทยาสำหรับวัยรุ่นในโรงเรียนได้อีกด้วย (Beckerman & Tatar, 2004)

จากทฤษฎีตัวอย่างทั้งสองทฤษฎีข้างต้นข้างต้นจะเห็นได้ว่า นักจิตวิทยาที่เน้นสร้างความเป็นธรรมทางสังคมได้ก้าวข้ามการมองปัญหาทางจิตใจของมนุษย์จากสาเหตุภายในจิตใจเป็นหลักดังเช่นกระบวนทัศน์คลีนสแลมลูกแรก แต่ได้นำประเด็นทางสังคมมาร่วมพิจารณาในการวิเคราะห์และเยียวยาปัญหาทางจิตใจของบุคคลร่วมด้วย ซึ่งเป้าหมายของการบำบัดไม่เพียงแต่เอื้อให้ผู้รับบริการเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ แต่ยังสร้างพลังให้

ผู้รับบริการกล้าที่จะมีการลงมือกระทำบางอย่างเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองอีกด้วย

กระบวนการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

การทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้นสามารถทำงานได้ถึง 3 ระดับ ดังนี้ (Ratts & Pedersen, 2014; Vera & Speight, 2003)

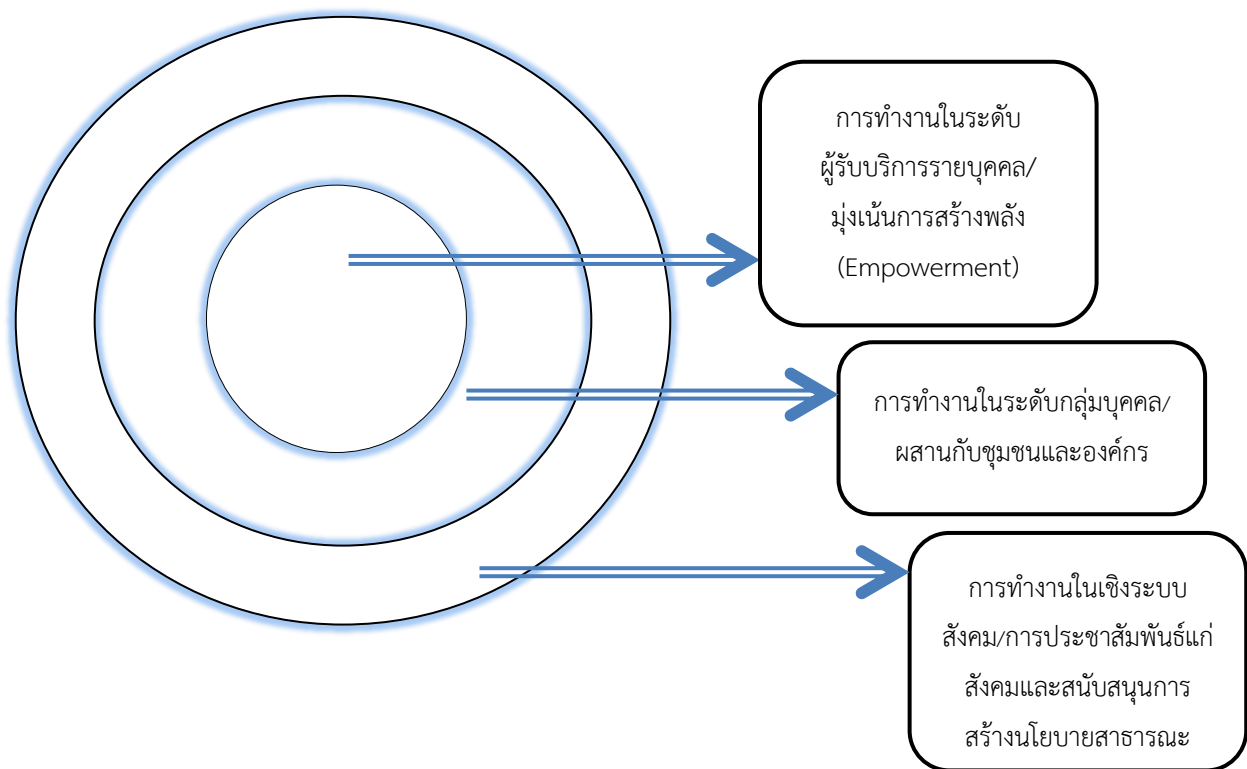
1. การทำงานในระดับบุคคล (Microlevel) นักจิตวิทยาที่ทำงานในระดับบุคคลมักจะใช้สถานที่ที่เป็นห้องให้การปรึกษา/บำบัด โดยมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างพลัง (Empowerment) เพื่อดึงเอาความเข้มแข็ง ทรัพยากรภายในและภายนอกตัวบุคคลมาใช้ในการเผชิญหน้าปัญหา มีการประเมินปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมว่ามีผลกระทบต่อสถานะของผู้รับบริการมากน้อยเพียงใด ช่วยให้ผู้รับบริการตอบสนองต่อประเด็นการกดทับทางสังคมอย่างมีสุขภาพที่ดี เช่น อาจมีการฝึกทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเผชิญปัญหาเชิงบวก สนับสนุนให้ผู้รับบริการแสวงหาการสนับสนุนทางสังคมภายนอก เช่น ผู้ปกครองเด็กออทิสติกที่มารับบริการจากนักจิตวิทยา เนื่องจากรู้สึกถูกตีตราจากสังคมเพราะเป็นผู้ปกครองของเด็กพิการ นักจิตวิทยานอกจากให้การช่วยเหลือทางจิตใจแล้ว อาจส่งต่อให้ผู้รับบริการเข้าร่วมชมรมผู้ปกครองเด็กออทิสติกใกล้บ้านเพื่อให้เกิดการสนับสนุนทางจิตใจกันเองภายในกลุ่มและเข้าถึงข้อมูลการดูแลเด็กออทิสติกได้มากขึ้นด้วย หรือ เด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่ที่มีความหลากหลายทางเพศและประสบปัญหาการถูกรังแกหรือแบ่งแยกตีตราในโรงเรียนหรือที่ทำงาน นักจิตวิทยาอาจสนับสนุนให้รวมกลุ่มกับเพื่อนที่มีความหลากหลายทางเพศคนอื่นๆ เพื่อให้การสนับสนุนทางจิตใจแก่กันและกันรวมทั้งสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและสังคม เป็นต้น

2. การทำงานในระดับกลุ่มบุคคล (Meso Level) การทำงานในระดับนี้ นักจิตวิทยาจะดึงเอาความร่วมมือของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลเกิดสุขภาวะมากขึ้น เป็นการทำงานนอกห้องให้การปรึกษา/บำบัด เช่น จัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่ต้องอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังในบ้านและสร้างพลังในตนเองเมื่อรวมกลุ่มกันในการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อชุมชน วัดหรือพื้นที่สาธารณะสนับสนุนด้านการฝึกอาชีพแก่ผู้สูงอายุเพื่อให้พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งเสริมสร้างเจตคติทางบวกต่อผู้สูงอายุแก่บุคคลในชุมชนว่ามีความสามารถ ช่วยเหลือตนเองและเป็นกำลังสำคัญแก่ชุมชนได้ หรือให้ความรู้กับผู้นำชุมชนและผู้ดูแลเพื่อทำความเข้าใจผู้ป่วยโรคจิตเภทและเสริมสร้างเจตคติเชิงบวกในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขระหว่างผู้ป่วยโรคจิตเภทกับชุมชน เป็นต้น

3. การทำงานในเชิงระบบสังคม (Macrolevel) นักจิตวิทยาที่ทำงานในเชิงระบบสังคมจะเน้นการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบาย การประชาสัมพันธ์ข้อมูลแก่สาธารณชนเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงประเด็นความไม่เท่าเทียมกันในสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง เช่น การผลิตผลงานวิจัยและตีพิมพ์หรือนำเสนอในวารสาร การประชุมวิชาการเฉพาะด้าน หรือนำเสนอต่อผู้มีอำนาจเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางสังคมที่เอื้อต่อการสร้างความเท่าเทียมกัน การรณรงค์ทางสังคม เช่น รณรงค์ให้เกิด

ระบบการขนส่งสาธารณะที่เอื้อต่อผู้พิการทางการเคลื่อนไหวและสายตา การใช้สื่อต่าง ๆ พัฒนาเว็บไซต์ หรือ เพชบุ๊คในการนำเสนอข้อมูลเพื่อให้สังคมตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกัน เป็นต้น

จากการนำเสนอรูปแบบการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความธรรมทางสังคมข้างต้น สามารถสรุปการทำงานทั้งสามระดับที่สามารถปฏิบัติควบคู่กันได้ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 รูปแบบการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

พัฒนาจาก: Ratts & Pedersen, 2014

จะเห็นได้ว่าการทำงานรูปแบบนี้ มิได้ละเลยการทำงานในระดับบุคคลที่เน้นการช่วยเหลือเยียวยาปัญหาทางจิตใจภายในเท่านั้น แต่ยังมีสมมติฐานการทำงานที่กว้างขวางมากขึ้นว่าปัญหาทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลนั้นเกิดจากประเด็นด้านการกดขี่ แบ่งแยกและไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งนักจิตวิทยาจะต้องดึงตนเองออกมาจากห้องให้การปรึกษาหรือบำบัดเพื่อทำงานกับกลุ่มชุมชน โรงเรียน สถานประกอบการ สื่อมวลชน ผู้มีอำนาจของรัฐ นักออกแบบนโยบายทางสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้มากขึ้นและชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสุขภาวะของบุคคลได้อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง ซึ่งก็คือเป้าหมายการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษานั้นเอง

ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ เช่น ระดับ การค้นหาปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือการกดขี่ทางสังคมผ่านการวิจัยและนำเสนอเพื่อให้ผู้อ่านผลการวิจัยเกิด การตระหนักรู้ (Consciousness) ว่าปัญหานั้นเกิดขึ้นจริง ได้แก่ การศึกษาของ McGuire, Anderson, Toomey และ Russell (2010) โดยใช้การวิจัยแบบผสานวิธีเพื่อสำรวจประสบการณ์ของเด็กวัยรุ่นข้ามเพศ (Transgender Youth) ในโรงเรียน ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยรุ่นข้ามเพศจำนวน 68 คนและส่วน ของการวิจัยเชิงคุณภาพใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 35 คนมาทำการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า เด็กวัยรุ่นข้าม เพศพบประสบการณ์ของการถูกข่มเหงรังแกในโรงเรียนอย่างต่อเนื่องและนำไปสู่ความรู้สึกไม่ปลอดภัยในการใช้ ชีวิตที่โรงเรียนเนื่องจากภาวะเพศสภาพไม่เป็นที่ยอมรับ นำไปสู่การพักการเรียนหรือเปลี่ยนโรงเรียนได้ การศึกษา ของนันท์ชัตติสส์ สกุลพงศ์, อรพินท์ ชูชมและณัฐสุดา เต้พันธุ์ (2559) ถึงภาวะวิกฤติชีวิต (Crisis) ในผู้ติดยาเสพติด ด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 13 คนพบว่าการตีตราจากสังคม (Social Stigmatization) ที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพความเป็นหญิงนั้นเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงที่ติดยาเสพติดพินตัวจากบาดแผลใน ชีวิตได้ยากและทำให้ยังคงกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำอย่างต่อเนื่องภายหลังออกจากสถานบำบัด การศึกษาของณัฐวุฒิ อรินทร์ (2553) ที่ศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความตั้งใจที่จะขอรับความช่วยเหลือด้านสุขภาพจิต ของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยจากนักวิชาชีพด้านสุขภาพจิต ผลการวิจัยพบว่าการรับรู้ตราบาปมีอิทธิพลทางตรง ต่อทัศนคติในการขอรับความช่วยเหลือด้านสุขภาพจิตและมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความตั้งใจที่จะขอรับ ความช่วยเหลือด้านสุขภาพจิต ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ ให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้รับบริการที่เป็น นักศึกษามหาวิทยาลัยไม่สามารถเข้าถึงการบริการด้านสุขภาพจิต (Access) ได้มากเท่าที่ควรนั้น เกิดจาก ความกลัวการถูกตีตราจากสังคมว่าจะเป็นผู้ที่มีปัญหาด้านจิตใจหรือจิตเวช ทำให้กลัวหรือไม่กล้าที่จะขอรับบริการ จากนักวิชาชีพด้านสุขภาพจิต ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดปัญหาทางจิตเวชที่มีความรุนแรงมากขึ้นได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมสามารถทำได้ในรูปแบบการวิจัยที่นำไปสู่การ ช่วยเหลือบำบัดผู้รับบริการที่เป็นคนชายขอบ เช่น การศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงที่มีเศรษฐกิจต่ำหรือฐานะ ยากจนเมื่อเข้ารับบริการจิตบำบัดในแผนกผู้ป่วยนอก (Pugach & Goodman, 2015) โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบว่า การทำจิตบำบัดผู้หญิงที่มีเศรษฐกิจต่ำนั้น นักจิตบำบัด ควรจะต้องตระหนักว่าความยากจน (Poverty) นั้นส่งผลต่อความตึงเครียดในชีวิตของผู้รับบริการหญิงอย่างไร นักจิตบำบัดเองก็ควรจะต้องเคยมีประสบการณ์ตรงกับชุมชนที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ (Exposure to Low-Income Communities) ซึ่งจะทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการมากขึ้น นอกจากนั้นนักจิตบำบัดควร จะต้องเป็นคนที่มีความยืดหยุ่นและเน้นจุดแข็งของผู้รับบริการขณะทำการบำบัดร่วมด้วย เป็นต้น การศึกษา ของ Radermacher (2006) ที่ศึกษาผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเน้นการเสริมพลัง (Empower) ใน ผู้พิการเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้พิการในการได้รับความช่วยเหลือที่เท่าเทียมกับผู้อื่นในสังคม ผลการวิจัย พบว่า ศักยภาพการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย/นักจิตวิทยาและผู้พิการซึ่งเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยนั้นเป็น สิ่งสำคัญในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่กดทับหรือเบียดขับผู้พิการให้กลายเป็น

คนชายขอบ นอกจากนั้น นักจิตวิทยาที่ทำงานกับผู้พิการควรต้องมีการสำรวจตนเองว่าทัศนคติเดิมหรือความรู้ชุดเก่าที่มีต่อผู้พิการเป็นอย่างไร ซึ่งทัศนคติเดิมหรือความรู้ชุดเก่าของผู้ปฏิบัติงานกับผู้พิการ อาจเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการได้เช่นกัน

นอกจากการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ถึงปัญหาและการบำบัดรักษาหรือช่วยเหลือผู้รับบริการที่เผชิญปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมทางสังคมแล้ว ขอบข่ายการวิจัยด้านจิตวิทยาการปรึกษากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมยังครอบคลุมไปถึงการเรียนการสอน การฝึกอบรมนักจิตวิทยาการปรึกษาให้มีศักยภาพในการเยียวยาปัญหาที่เกิดจากความไม่เป็นธรรมทางสังคมให้กับผู้รับบริการ ดังตัวอย่างเช่น Chen-Hayes (2001) พัฒนาแบบวัดความพร้อมในการทำงานด้านความเป็นธรรมทางสังคม (The Social Justice Advocacy Readiness Questionnaire: SJARQ) โดยแบ่งทั้งหมด 3 องค์ประกอบ องค์ประกอบที่ 1 คือ องค์ประกอบด้านบุคคล (การตระหนักรู้ในตนเอง ค่านิยม และความพร้อมของตนเองในการทำงาน (Comfort)) ด้านความรู้ในการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมและทักษะในการทำงานกับระบบที่เกี่ยวข้องในการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม Nilsson และ Schmidt (2005) ได้ทำการศึกษาสำรวจถึงตัวแปรที่พยากรณ์การทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมแก่ผู้รับบริการในนักศึกษาสาขาจิตวิทยาการปรึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจำนวน 134 คน ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่าความสนใจการเมือง (Political Interest) สามารถพยากรณ์การทำงานด้านการสร้างความเป็นธรรมได้ นอกจากนั้นยังพบว่า นักศึกษาสาขาจิตวิทยาการปรึกษาจำนวนมากไม่ได้ทำงานโดยนำประเด็นด้านการสร้างความเป็นธรรมมาใช้ในการช่วยเหลือผู้รับบริการ

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่า งานวิจัยทางจิตวิทยาการปรึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การสร้างความตระหนักรู้ถึงปัญหาความเป็นไม่เป็นธรรม การบำบัดเยียวยาผู้รับบริการที่ประสบปัญหาความเป็นธรรมและการฝึกอบรมนักจิตวิทยานักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อให้สามารถทำงานกับผู้รับบริการในประเด็นการสร้างความเป็นธรรมได้ นอกจากนั้น ในเชิงวิธีวิทยาการวิจัยสามารถทำได้หลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยแบบผสมวิธีหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

ประเด็นวิพากษ์จิตวิทยาการปรึกษากับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

แม้ว่าสมาคมนักจิตวิทยาอเมริกันและสมาคมนักจิตวิทยาการปรึกษาอเมริกัน (American Counseling Association: ACA) จะให้การสนับสนุนบทบาทของนักจิตวิทยาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมก็ตาม แต่ทว่ายังมีประเด็นวิพากษ์การทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมดังต่อไปนี้

1. การทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้นเป็นงานที่เหมาะสมกับนักสังคมสงเคราะห์มากกว่านักจิตวิทยาการปรึกษา (Ratts & Pedersen, 2014) เพราะนักสังคมสงเคราะห์นั้นถูกฝึกอบรมมาในการช่วยเหลือในระดับของชุมชนหรือสังคม (วันทนี วาสีละสิน, สุรางค์รัตน์ วศินนรมณ์ และกิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2553) ดังนั้นจะมีความจำเป็นหรือไม่ที่นักจิตวิทยาการปรึกษาจะต้องไปปฏิบัติงานในส่วนของนักสังคมสงเคราะห์ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีนักจิตวิทยาส่วนหนึ่งทำงานกับชุมชนก็ตาม แต่การฝึกอบรมของนักจิตวิทยาการปรึกษาใน

หลักสูตรทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรปนั้น จะเน้นการทำงานกับผู้รับบริการแบบรายบุคคลหรือรายกลุ่มในจำนวนผู้รับบริการที่ไม่มากนัก เช่น การปรึกษาทางจิตวิทยาแบบกลุ่มหรือการปรึกษารอบครัว เป็นต้น

2. ยังขาดทฤษฎีหรือแนวทางรองรับการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมอย่างชัดเจน เนื่องจากทฤษฎีการปรึกษาที่ถูกพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางการทำงานสำหรับนักจิตวิทยาการปรึกษาส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั้นยังคงวิเคราะห์ปัญหาด้านจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์มาจากคุณลักษณะภายในตัวบุคคลเช่น การเลี้ยงดู ประสบการณ์ในอดีต การรับรู้ส่วนบุคคล ความเชื่อและการตีความของบุคคล (Corey, 2012; Sharf, 2012) ยังขาดแนวทางที่เป็นรูปธรรมหรือขั้นตอนชัดเจนว่านักจิตวิทยาการปรึกษาจะทำงานกับระบบสังคมวัฒนธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างไร ซึ่งจะจะได้แนวทางการทำงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนนั้นต้องอาศัยงานวิจัยที่มาสสนับสนุนจำนวนมากเพื่อยืนยันถึงประสิทธิภาพของขั้นตอนเหล่านั้น จึงกลายเป็นจุดอ่อนของการทำงานด้านการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมเพราะยังเป็นแนวคิดที่ใหม่และยังอยู่ในช่วงของการบุกเบิกในประเทศแถบตะวันตก

3. การทำงานในส่วนของการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้นจะนำมาคิดค่าตอบแทนในการให้บริการอย่างไรในกรณีที่นักจิตวิทยาทำงานในคลินิกส่วนตัว (Private Practice) เพราะโดยปกติแล้วนักจิตวิทยาจะคิดค่าใช้จ่ายในการบำบัดทางจิตวิทยาต่อครั้งไม่ว่าจะเป็นการบำบัดในรูปแบบของรายบุคคล กลุ่มหรือครอบครัว แต่หากนักจิตวิทยาต้องเสียเวลาในการทำงานส่วนหนึ่งของตนไปกับการออกชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือในการลดการตีตราผู้รับบริการทางจิตเวชที่ตนดูแลอยู่ในชุมชน หรือร่วมรณรงค์กับสื่อมวลชนเพื่อให้สิทธิหรือขยายโอกาสให้กับผู้พิการในการรับสิทธิเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลหรืออุปกรณ์ในการเคลื่อนไหว เวลาที่เสียไปในส่วนนี้จะนำมาคิดค่าใช้จ่ายอย่างไรในการดูแลผู้รับบริการต่อคน กลุ่มหรือครอบครัวที่ตนดูแลอยู่ (Speight & Vera, 2008) อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในบริบทของนักจิตวิทยาที่ทำงานด้านการปรึกษาหรือบำบัดในประเทศไทยนั้นพบว่าส่วนใหญ่ทำงานในระบบราชการมากกว่าในระบบเอกชน ดังนั้นการทำงานด้านการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้นจึงสามารถบูรณาการเข้ากับภาระงานประจำได้อย่างดีเนื่องจากการรับค่าตอบแทนในระบบราชการเป็นแบบรายเดือน

4. โรงเรียนที่ให้การฝึกอบรมนักจิตวิทยาการปรึกษาระดับปริญญาเอกในประเทศสหรัฐอเมริกาหลายแห่งยังไม่ได้บรรจุรายวิชาจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมเป็นรายวิชาหลักแต่อาจบรรจุเป็นเพียงรายวิชาเลือกเนื่องจากมองว่าการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้นยังไม่ใช่วิชาหลักที่นักจิตวิทยาการปรึกษาจำเป็นต้องทราบ แต่ทั้งนี้นักศึกษาที่สนใจยังสามารถเลือกเรียนเป็นรายวิชาเลือกหากต้องการพัฒนาวิทยานิพนธ์เพื่อเป็นนักจิตวิทยาการปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้ต่อไปในอนาคตได้

แม้ว่าจะยังมีข้อโต้แย้งหรือวิพากษ์การทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมอยู่บ้าง แต่ก็ยังมีงานวิจัยที่สนับสนุนแนวทางการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาตามแนวทางนี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการรวมกลุ่มและประชุมวิชาการ รวมทั้งจัดตั้งวารสารของตนเองซึ่งในอนาคตก็น่าจะสามารถพัฒนาแนวคิดทฤษฎีการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้นเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ในแวดวงด้านจิตวิทยาการปรึกษาได้ต่อไป

สรุป

งานนักจิตวิทยาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมจัดได้ว่าเป็นคลื่นที่ 5 ของการพัฒนาระบวนทัศน์ด้านจิตวิทยาการศึกษา มีผลงานวิจัยตีพิมพ์ วารสาร สมาคมของตนเองเพื่อแสดงความเข้มแข็งทางวิชาการของนักจิตวิทยาการศึกษาในกลุ่มนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ การเกิดขึ้นของงานจิตวิทยาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมนั้น เนื่องจากการวิพากษ์การทำงานของนักจิตวิทยาการศึกษาร่วมสมัยว่าจำกัดอยู่เพียงการช่วยเหลือผู้รับบริการในมิติภายในตัวบุคคลหรือครอบครัวเท่านั้น แต่ยังละเลยประเด็นทางสังคมชุมชนหรือประเด็นเชิงระบบ (social system) ที่กดทับบุคคลให้ตกอยู่ในภาวะของความเป็นชายขอบซึ่งส่งผลให้บุคคลเกิดปัญหาทางจิตใจ อารมณ์หรือพฤติกรรมตามมา และสนับสนุนให้นักจิตวิทยามีการทำงานเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้นกว่ากระบวนการทัศน์ด้านจิตวิทยาการศึกษาในยุคที่ผ่านมา บทความวิชาการฉบับนี้ได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีด้านจิตวิทยาการศึกษาและจิตบำบัดที่สามารถนำมาใช้ในการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ได้แก่ ทฤษฎีการบำบัดแบบสตรีนิยมและทฤษฎีการบำบัดแบบใช้เรื่องเล่า นำเสนอกระบวนการทำงานของนักจิตวิทยาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในระดับบุคคล กลุ่มบุคคลและเชิงระบบ รวมทั้งนำเสนอตัวอย่างการวิจัยด้านการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมทั้งในรูปแบบเพื่อสร้างความรู้ตระหนัก เพื่อบำบัดรักษาเยียวยาหรือใช้ในการเรียนการสอน ผูกอบรมนักจิตวิทยาการศึกษา ในส่วนท้ายได้นำเสนอการวิพากษ์ถึงการขยายขอบเขตการทำงานของนักจิตวิทยาการศึกษาต่อการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมว่าถูกต้องได้อย่างไรโดยเฉพาะในกลุ่มนักจิตวิทยาการศึกษา เนื้อหาเชิงทฤษฎีและการวิจัยที่ผู้เขียนนำเสนอในบทความวิชาการฉบับนี้แม้ว่าจะมาจากประเทศตะวันตกทั้งหมดแต่ก็อาจจะสามารถเป็นแนวทางในการเริ่มนำมาใช้ในบริบทของประเทศไทยได้ เพราะจากทิศทางการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในปัจจุบันนี้ค่อนข้างให้ความสำคัญกับประเด็นการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญทั้งในระดับสากลรวมทั้งในประเทศไทย นอกจากนั้นก็พบว่าประเทศไทยก็เริ่มมีการเคลื่อนไหวไปบ้างแล้วจากกลุ่มบุคคลที่สูญเสียสิทธิทางสังคม เช่น กลุ่มฟ้าสีรุ้ง มูลนิธิซิสเตอร์ที่ทำงานเพื่อช่วยเหลือด้านสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ สมาคมเพื่อผู้บกพร่องทางจิตแห่งประเทศไทย ที่มีพันธกิจหนึ่งในการส่งเสริมโอกาสทางสังคมให้กับผู้ป่วยทางจิตเวช เป็นต้น ซึ่งนักจิตวิทยาการศึกษาหรือนักจิตบำบัดชาวไทยสามารถประยุกต์องค์ความรู้จากบทความวิชาการฉบับนี้เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงานด้านสังคมกับมูลนิธิดังกล่าวข้างต้นได้ในการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้รับบริการให้ครอบคลุมถึงมิติด้านระบบสังคม และยังเป็นประโยชน์ต่อกิจการในการผลิตงานวิจัยเพื่อสร้างความตระหนักรู้ต่อสังคมหรือแก้ปัญหาสังคมได้มากขึ้นเพื่อช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมไทยได้ในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ณัฐวุฒิ อรินทร์. (2553.). ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจที่จะขอรับความช่วยเหลือด้านสุขภาพจิตจากนักวิชาชีพสุขภาพจิตของนิสิตมหาวิทยาลัย. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 16(1), 82-101.

วัชรวิทย์ ทองอ่อน. (2547). ผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีสตรีบำบัดต่อความคาดหวังในชีวิตของหญิงบริการทางเพศ. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (จิตวิทยาการปรึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

วันทนี วาสิกะสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณและกิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2553). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Beckerman, Z., & Tatar, M. (2005). Constructing counseling through narrating adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 34(4), 311-320.

Bell, L.A. (1997). Theoretical foundations for social justice education. In M. Adams, L. A. Bell, & P. Griffin (Eds.), *Teaching for diversity and social justice*. (3-15). New York, NY: Routledge.

Brown, L. S. (2010). *Feminist therapy*. Washington, DC: American Psychological Association.

Chen-Hayes, S. (2001). Social justice advocacy readiness questionnaire. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 13(1), 191-204.

Chung, R. C., & Bemak, F. P. (2012). *Social Justice Counseling: The Next Steps Beyond Multiculturalism*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Corey, G. (2012). *Theory and Practice of Group Counseling*. (8th ed.). CA: Thomson Brooks/cole.

Counselor for social justice. (n.d.). What is social justice in counseling?. Retrieved 24 October, 2017, from <https://counseling-csj.org/>.

Enns, C. Z. (2004). *Feminist theories and feminist psychotherapies: Origins, themes, and variations*. (2nd ed.). New York: Haworth.

Fabio, A. D. (2013). *Psychology of counseling*. New York: Nova Science Publishers, Inc.

Lambie, G. W. & Milson, A. (2010). A narrative approach to supporting students diagnosed with learning disabilities. *Journal of counseling and development*, 88(2), 196-203.

Mahoney, A. M. & Daniel, C. A. (2006). *Bridging the power gap: Narrative therapy with incarcerated women*. The prison Journal, 86(1), 75-88.

McGuire, J. K., Anderson, C. R., Toomey, R. B., & Russell, S. T. (2010). School climate for transgender youth: A mixed method investigation of student experiences and school responses. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(10), 1175-1188.

Morningstar, B. I. (2010). *Stories that transform: Narrative approaches to spirituality oriented clinical practice*. Smith College Studies in Social Work, 80, 286-303.

Nilsson, J., & Schmidt, C. K. (2005). Social justice advocacy among graduate students in counseling: An initial exploration. *Journal of College Student Development*, 46, 267-279.

Pope-Davis, D. B., Ligiero, D. P., Liang, C., & Codrington, J. (2001). Fifteen years of the

- Journal of Multicultural Counseling and Development. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 29, 226–238.
- Pugach, M. R., & Goodman, L. A. (2015). Low-income women's experiences in outpatient psychotherapy: A qualitative descriptive analysis. *Counselling Psychology Quarterly*, 28(4), 403-426.
- Radermacher, H. L. (2006). *Participatory action research with people with disabilities: exploring experiences of participation (Doctoral dissertation)*. Retrieved from <http://vuir.vu.edu.au/484/>
- Ratts, M. J. (2009). Social justice counseling: Toward the development of a “fifth force” among counseling paradigms. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 48, 160–172.
- Ratts, M. J., & Pedersen, P. B. (2014). *Counseling for multiculturalism and social justice: integration, theory, and application*. (4th ed.). Alexandria, VA: American Counseling Association.
- Ratts, M. J., Singh, A. A., Nassar-McMillan, S., Butler, S. K., & McCullough, J. R. (2016). Multicultural and Social Justice Counseling Competencies: Guidelines for the Counseling Profession. *Journal of multicultural counseling and development*, 44, 28-48.
- Rinfret-Raynor, M., & Cantin, S. (1997). *Feminist therapy for battered women: An assessment*. In G. K. Kantor & J. L. Jasinski (Eds.), *Out of darkness: Contemporary perspectives on family violence* (pp.219–234). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sakunpong, N., ChooChom, O., & Taephant, N. (2016). Development of a resilience scale for Thai substance-dependent women: A mixed methods approach. *Asian Journal of Psychiatry*, 22, 177-181.
- Sharf, R. S. (2012) *Theories of psychotherapy and counseling: concepts and cases*. Belmont, CA: Brooks/Cole
- Speight, S. J., & Vera, E. M. (2008). *Social Justice and Counseling Psychology: A challenge to the Profession*. In S. R. Brown, & R. W. Lent (Eds.), *Handbook of Counseling Psychology* (54-65). New Jersey: John Wiley & Son, Inc.
- Vera, E. M., & Speight, S. L. (2003). Multicultural competence, social justice, and counseling psychology: Expanding our roles. *The counseling psychologist*, 31(3), 253-272.

White, M. (1989). *The externalizing of the problem in the re-authoring of lives and relationships*. Dulwich Centre Newsletter, In Selected Papers. Adelaide, South Australia: Dulwich Centre.

Translated Thai References (ส่วนที่แปลรายการอ้างอิงภาษาไทย)

Arin, N. (2010). Factors affecting the intention for seeking professional psychological help among university students. *Journal of behavioral science*, 16(1), 82-101.

Tong-on, W. (2004). *Effect of feminist group counseling to life satisfaction among sex-worker women*. Thesis M.S. (counseling psychology). Chonburi: Graduate school, Burapha University.

Wasikasin, W., Wasinarom, S., & Nontapattamadun, K. (2010). *Overview of social welfare and social work*. Bangkok: Thammasat University printing.